

A MAGYAR KULTÚRA ANGLIÁBAN

Bogyay Katalinnal, a Londoni Magyar Kulturális Központ igazgatójával Thullner Zsuzsa beszélget

– London központjában, a Covent Gardenben gyönyörű épület ad otthont a Magyar Kulturális Központnak. Mesélnél egy kicsit a helyről, a központ kialakulásáról?

– 1999. március 1-je óta dolgozom a magyar kulturális minisztériumnak, mint a Londoni Magyar Kulturális Központ igazgatója. Korábban évekig Londonban éltem, független producerként, televíziós újságíróként dolgoztam. A saját bőrömen tapasztaltam, hogy mit tudnak az emberek a magyar kultúráról, mi az, ami érdekes az itteni média számára. Amikor elkezdtem a munkát, határozott elképzelésem volt arról, hogy Nagy-Britannia, London, speciális kulturális piacon milyen módon lehet eredményt elérni. Hosszú távú elképzelésre van szükség ahhoz, hogy megszülessen valami jó. Direkt nemzeti kulturális promóciót itt nem végezhetünk. Ez egy multikulturális, multietnikus társadalom; lényege, hogy a kultúrák hogyan élnek egymás mellett, hogyan hatnak egymásra. Nem lehet feltenni azt a kérdést, mit tudnak az angolok Magyarországról. A társadalom strukturált osztálytársadalom, és mindhárom osztályon belül megvan a felső, közép és alsó réteg. Ez az ország nem centralizált. Mindenkinek megvolt és megvan a szabadsága ahhoz, hogy a saját ízlését alakítsa, és azt gondoljon a dolgokról, amit akar. Csak úgy tudunk eredményt elérni, hogy indirekt módon próbáljuk megjeleníteni önmagunkat. Olyan speciális, a legmagasabb művészi színvonalat képviselő, különleges szint hozó módon kell megjelenünk, hogy felkeltsük az emberek érdeklődését. Aztán indirekt módon kiderül számukra, hogy amit láttak, hallottak, az magyar. Nekünk kell kilépni, nekünk kell kezdeményezni, s három és fél év után elmondhatjuk, hogy ők kezdeményeznek. Ehhez egy multifunkcionális helyszín kell. Nem akartam, hogy a ház fenntartására költsük el a költségvetésünk nagy részét. Fontos viszont, hogy legyen egy olyan helyszínünk, amely elegáns, elgondolkoztat, ahová az emberek szívesen eljönnek, amely önmagában is érdekes, felfedezésre váró hely. Épületünk műemlékház, Voltaire lakott benne valaha egy évig. A Maiden Lane

olyan utca, amelynek történelme van. Itt van a leghíresebb, legrégibb, legdrágább és legelegánsabb angol étterem, a Rules, ahova írók, politikusok jártak. Graham Green *Szerelmi történet* című könyve itt játszódik. Itt volt Turner, a nagy angol festő édesapjának borbélyüzlete. Velünk szemben van a Savoy, ahol Turner a leghíresebb képeit festette. Beleépítettük magunkat az angol történelembe, és ma már a Covent Gardenban mindenki tudja, hogy a Maiden Lane-ben van a magyar kulturális intézet is.

– *Mennyire vált ismertté a központ az angol közönség előtt?*

– Teljes mértékben. Olyan kulturális teret akartunk létrehozni, ahol gondolatok, kultúrák, vallások, emberek, művészek találkozhatnak egymással. Ez az imídzsünk, az emberek ezért járnak ide. Feladatunk lényege a kapcsolatteremtés, intézmények, művészek, emberek összekötése. A házon belül futnak a különböző programok: irodalmi szalon, zeneszalon, vernisszázs, felolvasó színház, háziopera, könyvbemutatók, politikai beszélgetések, mindaz, ami egy ilyen ház életéhez hozzátartozik. A Magyarország fókuszban (Hungary in Focus) programok esetében kilépünk erről a helyszínről, s mi keressük meg a brit partnereket, intézményeket. Harcolunk azért, hogy befogadják a művészeinket, mert a magyar művészek igazából az a presztízs, ha a Wigmore Hall, a South Bank Centre ad otthont az előadásának. Minden egyes megjelenésünket profi rendezvényként jegyzik.

– *Hogyan jutottatok el erre a szintre?*

– Nagyon tiszta filozófiára, nagyon tudatos tervre volt szükség. Pontos imázst kellett teremteni, és az első pillanattól kezdve ezt kellett kommunikálni. El kellett érniük, hogy olyan emberek jöjjenek el hozzánk, akik mértékadóak, akik meghatározzák a kultúra világát. Ők aztán egymásnak adják át a híreket. Nagyon fontos, hogyan jöjjenek bennünket ebben a körben.

– *Egyrészt fontos tehát az ismertség, a kapcsolatrendszer. Ezen túl melyek azok az elemek, amelyekkel vonzóvá lehet tenni a magyar kultúrát?*

– Soha nem engedhettünk meg magunknak középszerű produkciót. Fontos, hogy nincsenek l'art pour l'art megjelenések. Egyetlen előadással, egyetlen koncerttel nem lehet igazán eredményt elérni. A mai kulturális világ azt szereti, ha egy gondolat köré épül fel valami. Meghatározó tehát a tematikus építkezés. Erre kell alapozni a marketing- és PR-tevékenységet. Magyar kortárs dráma, felolvasószínház-sorozat: ez egy gondolat. Nem egy drámáról beszélek, hanem választékot nyújtok a mai kortárs drámákból. Nem egy szerzőt

mutatok be, hanem többet. Működésünk lényege az együttműködés. Nem egy személyben akarom bemutatni a magyar kultúra legjavát, hanem megkeresem hozzá azokat az embereket, akik komoly presztízzsel rendelkeznek. Az angol gondolkodási kultúrának fontos eleme a team, nem primadonnák, hanem valóban közösen gondolkodó csoportok vannak. A gondolatok egymást inspirálják, s a végén közösen pörögnek fel és hoznak létre valamit. Az irodalom megjelenítése az egyik legnehezebb terület. Egyrészt mert a nyelvünket nem tudják mihez kötni. Másrészt mert Angliában nem jellemző, hogy az idegen nyelveken íródott irodalom nagy példányszámban jelenik meg. Nem tudjuk felvenni a versenyt a nagy nyelvek irodalmával. A megjelenő angol és amerikai irodalom önmagában eltartja a sziget irodalmi életét. Nagyon kevés külföldi irodalmi mű jelenik meg. Igazán nagy magyar sikerről csak Márai esetében beszélhetünk.

– *Mi lehet az oka ennek a számottevő érdeklődésnek, amely más országokban is megfigyelhető?*

– A magyar irodalom sikeres angliai megjelenésének alapvető feltétele egy olyan angol könyvkiadó, amelyik komoly terjesztési rendszerrel rendelkezik. Izgalmas és szép dolog, hogy Magyarországon sok magyar irodalmi művet fordítottak angolra, de sajnos ennek itt nincs szakmai értéke. 2001 nyarán a Barbicanben rendeztük meg a Magyar irodalom fókuszban című rendezvényt. Akkor jelent meg Szerb Antaltól az *Utas és holdvilág*, amit azóta már másodszor nyomtak ki. Akkor jelent meg a *Babel Guide*, a Boulevard Books által kiadott kézikönyv, amely arról tájékoztat, hogy abban a pillanatban angol nyelven milyen magyar irodalmi alkotások érhetőek el, és néhány tanulmányt is tartalmaz a magyar irodalomról. Akkor jelent meg Bánffy *Erdélyi trilógia* című könyve, szintén egy jeles angol kiadónál. Ez a könyv tavaly elnyerte a Lord Weidenfeld-díjat, amely a legkomolyabb irodalmi díjak egyike. A magyar irodalom nagy pillanatai voltak ezek Angliában.

2000-ben Kanadában jártam a Márai-jogokat kezelő Vörösvári Kiadónál, ahol beszélgettem Gaál Csabával, a kiadó vezetőjével. Kíváncsi voltam, miért nincs Márainak angol nyelvű kiadása. Gaál úr azt mondta: Márai úgy gondolta, hogy őt nem lehet jól angolra fordítani. Elmondtam, hogy a *Gyertyák csonkig égnek* biztosan jó talajra találna, mert annyira angol történet. Egy angol ember számára jól érthető a katonaiskola, a kastély, a figurák, az a mérhetetlen tartózkodás, az érzelmek ki nem mutatása, a feszült hallgatás... Nagyon sok

olyan pszichológiai elem van a könyvben, amit az angol közönség teljes mértékben megértene. A magyar irodalom megértésével az a legnagyobb baj, hogy ismerni kell hozzá a történelmünket. Itt csak olyan irodalmi mű arat sikert, amelynek elolvasásához nem feltétel a magyar történelem, a magyar psziché, a magyar gondolkodásmód, a magyar nevek, a magyar helységek ismerete. Időközben Carol Brown Janeway beleszeretett ebbe a Márai-könyvbe, és lefordította németről angolra. Ő egy nagyon befolyásos amerikai kiadó, a Knopf elnökhelyettese. Kötött egy igen előnyös szerződést a Penguin kiadóval. 2002 januárjában megjelent a keményfedeles kiadás, óriási sikerrel. Én még nem láttam olyat, hogy egy könyvről az angol sajtó csak jót írt volna: ezt a könyvet egy elfeledett mester elfeledett mesterművéként ünnepelték. Nem a véletlen műve, ha sikert ér el egy könyv, komoly gépezetre van hozzá szükség, komoly kiadóra, marketing- és PR-tevékenységre.

– *Kertész Imre irodalmi Nobel-díja kapcsán milyen változás történt?*

– Óriási lökést jelent a magyar irodalomnak egy olyan hír, amely úgy kezdődik, hogy magyar irodalmi Nobel-díjas. A szalagcím önmagában felkelti az érdeklődést. Az építkezés legalsóbb szintjén is fontos, azok számára, akik elcsodálkoznak a pusztán tényen, hogy van magyar irodalom. Vannak persze ismertebb magyar írók. Semmiképpen nem feledkezhetünk meg Nádas Péter jó fogadtatásáról. Amikor Kertész Nobel-díja berobbant a köztudatba, nagyon fontos lett volna, hogy azonnal megjelenjen a könyv. A *Sorstalanságnak* nincs jó angol fordítása. Amerikában lefordították ugyan, az igényes angol közönség azonban azt nem olvassa. Problémát jelentett, hogyan beszéljünk róla, ha nincs könyv. A Magyar Kultúra Napján szerveztünk egy Kertész-estet, amely áttekintést adott az életéről, a munkásságáról. Ez volt az első angol nyelvű bemutató, könyv viszont a mai napig nincs. Felkerestem német kiadóját is, hátha tudunk segíteni, hogy felgyorsuljanak az események, de sajnos az derült ki, hogy ebbe nincs beleszólásunk. Az angol kiadó sem tudott mondani semmit. Közben halad az idő, idén már lesz egy újabb Nobel-díjas író. Nagyon fontos lenne, hogy élni tudjunk a pillanattal.

– *Vannak-e olyan, általánosságban megfogalmazható szabályok, amelyek segítségével a magyar kultúra külföldön való terjesztése igazán sikeres lehet?*

– Minden országban máshogyan kell csinálni. Egyrészt tudni kell, milyen anyag áll rendelkezésre Magyarországon, másrészt tudni kell, milyen az adott ország ízlése, kultúrája, érdeklődése. Már Észak-Lon-

donban is más az érdeklődés, mint Dél-Londonban. Érezni kell a közeget, ahová be szeretnénk hozni a magyar kultúrát. A központ köré koncentrikus körök épülnek. Minden kör önálló életet él. Itt nincs centralizáltság a kultúrában és a pénzügyekben sem. Itt a kultúra kereskedelmi tevékenység. Még az állami támogatást élvező Királyi Nemzeti Színház sem tud megélni csupán a támogatásból. A kultúrából kell tudni megélni.

– *Milyen programoknak ad otthont a magyar ház, illetve milyen előadásokat szervez a város más részein?*

– A színházi előadásokat a házban kezdtük, aztán lépésről lépésre kimentünk más színterekre, és azt vettük észre, hogy minden előadásunk teltházas. A Grace Theatre, a New End Theatre 80–100 fős stúdiószínházak, amelyeknek Londonban nagyon erős kultúrája van, a legmagasabb színvonalat képviselik, a legjobb színészekkel, a legjobb rendezőkkel. Ebbe a minőségbe kell behelyeznünk a magyar irodalmat. Nem várhatjuk, hogy egy magyar színházi produkció a West Endben megjelenjen, ezek a színházak nem erről szólnak. Meg kell találni azokat a helyeket, ahol megjelenhet a magyar színház. Ezért találtuk ki a felolvasószínházi sorozatot, amely kortárs magyar drámákat mutat be. Sokat dolgozunk együtt a budapesti Merlin Színházzal. Parti Nagy, Egressy, Hamvai darabjait folyamatosan bemutatjuk. Mindig angol színészekkel dolgozunk, a legnagyobb neveket is magunk mellett tudhatjuk. Nagyon fontos, hogy neves emberek érezzék elkötelezve magukat a magyar irodalom iránt.

– *Mennyire léptek túl London határain?*

– A londoni helyszínekről való kilépés is a stratégiánk része. Voltunk már Oxfordban, Cambridge-ben, de ennek az organikus építkezésnek az igazi virágzása a Magyar Kultúra Éve lesz 2003–2004-ben. Eddig is voltak Hungary in Focus-rendezvények, most pedig egy éven keresztül zajlik majd a Magyar Magic. A megnyitás 4. évfordulóján, novemberben kezdődik. Az együttműködésen alapul, semmit nem bérlünk, beépülünk a brit kulturális közegbe, minden egyes megjelenésünk angol partnerrel, angol helyszínen zajlik. Londonban minden műfajban a legkomolyabb helyszíneken jelenünk meg, ezen kívül pedig elmegyünk 10 nagy regionális központba. Mindegyik csomag része a színház, az irodalom, a képzőművészet, a film, a zene, a politika, a turizmus. Négyéves előkészítő munka, hosszú, átgondolt folyamat eredménye. Aki valami komolyat akar csinálni, az 4–5 évre előre tervez. Nagyon nehéz még bérelni is egy helyszínt. Igazi ered-

ményt akkor érünk el, ha a Wigmore Hall a saját professzionális előadásaiba építi be a programjainkat.

A magyar év kapcsán komoly irodalmi projektjeink vannak, jelentős kiadókkal tárgyalunk antológiáról, verseskötetről, novellákról, drámákról. Elképzelhetetlen, hogy addigra ne legyen Kertész Imre-kiadás. Az itteni Királyi Nemzeti Színháznak van egy Channels című sorozata, amelyben külföldi irodalmat mutat be. Bemutatták már a franciákat, az argentinokat, a magyarok lesznek a következők. 50 kortárs magyar színdarabot kell átadnunk nekik, ezekből négyet választanak ki. Mindegyik darabot neves angol író fordítja újra, aki be is mutatja a könyveket. Megjelenik egy drámakötet, és a Cottesloe Színházban lesz egy bemutatósorozat. Fontos esemény volt, hogy Görgey miniszter úr járt nálunk (még 2001 novemberében, a magyar PEN Club elnökeként hívtam meg). Figyelemfelkeltő dolog, hogy egy kultuszminiszter író, drámaíró – olyan közép-kelet európai jelenség ez, ami Angliában elképzelhetetlen lenne. A Királyi Nemzeti Színházban is jártunk, jó szakmai beszélgetés alakult ki, hiszen nemcsak mint kultuszminisztert fogadták, hanem mint magyar író is. Az együttműködésbe bevontuk a Magyar Nemzeti Színházat is. Londonban a magyar év kapcsán ez az egyik legfontosabb projektünk. De nem csak Londonban, hanem majdnem minden nagyvárosban lesznek színházi előadásaink, irodalmi estjeink. A négyéves munka látványos virágzását éljük.